

Bedreigt economische openheid de verzorgingsstaat, of niet?

Een synthese van internationaal vergelijkend onderzoek.

Beleid & Maatschappij, 4, 2007

Ferry Koster

Samenvatting

Zowel in het politieke debat als in de wetenschappelijke literatuur wordt economische openheid als een van de bedreigingen van de verzorgingsstaat gezien. Dit artikel onderzoekt of van een dergelijke bedreiging sprake is. Op basis van de literatuur worden vier verschillende hypothesen onderscheiden; economische openheid is negatief, positief, kromlijng of niet gerelateerd aan de verzorgingsstaat. Volgens de eerste en de derde hypothese bedreigt economische openheid de uitgebreide verzorgingsstaat, volgens de andere twee hypothesen is dit niet het geval. In de afgelopen jaren zijn empirische studies verschenen naar de relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat. In dit artikel wordt een systematisch overzicht gegeven van deze studies. Uit deze analyse blijkt dat economische openheid geen bedreiging vormt voor de verzorgingsstaat.

1. Inleiding

In het publieke en politieke debat overheerst de opvatting dat economische openheid onze uitgebreide en genereuze verzorgingsstaat bedreigt. Olav Velthuis (2004) vat in de Volkskrant de visie van het vorige kabinet-Balkenende als volgt samen: Minister Brinkhorst van Economische Zaken hamert erop dat de loonkosten in Nederland omlaag moeten omdat we anders de concurrentiestrijd met lagelonenlanden verliezen en Staatssecretaris Wijn van Financiën pleit voor een verlaging van de vennootschapsbelasting om te voorkomen dat bedrijven naar het buitenland trekken. De gedachte achter dergelijke beweringen is dat door de toegenomen invloed van internationale markten het handhaven van een hoog belastingniveau steeds moeilijker is geworden en dat de verzorgingsstaat niet langer houdbaar is. Door het verlagen van de belastingen wordt een land aantrekkelijker voor bedrijven, investeerders en goed gekwalificeerd personeel; bij een hoog belastingniveau bestaat de kans dat een deel van de bedrijven verdwijnt naar lagelonenlanden. Daarnaast wordt aangenomen dat economische openheid en de verzorgingsstaat elkaar slecht verdragen omdat de uitgebreide verzorgingsstaat als een magneet kan werken op mensen in armere landen. Gezien deze belemmeringen en bedreigingen lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat een uitgebreide verzorgingsstaat niet zal overleven als de economische openheid verder doorzet.

In dit artikel staat de vraag centraal in hoeverre deze conclusie wordt ondersteund door bestaand onderzoek. De afgelopen 10 jaar is het nodige empirische onderzoek verschenen naar de relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat. Omdat de onderzoeksresultaten van deze studies uiteenlopen, valt niet op voorhand een eenduidige conclusie te trekken. Dit artikel heeft als doel vast te stellen of economische openheid de verzorgingsstaat bedreigt door een systematisch overzicht van het bestaande onderzoeksmateriaal te geven. Paragraaf 2 bespreekt de verschillende hypothesen die hierover

in de literatuur te vinden zijn en Paragraaf 3 behandelt de uitkomsten van de empirische studies. Dit artikel sluit af met een discussie van de resultaten en hoe deze zich verhouden tot het publieke en politieke debat.

2. Economische openheid en de verzorgingsstaat: hypothesen

De relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat wordt vanuit verschillende theoretische stromingen onderzocht. Deze stromingen kunnen ingedeeld worden naar vier hypothesen over deze relatie (Bowles en Wagman 1997; Brady, Beckfield en Seeleib-Kaiser 2005).

Hypothese 1: Economische openheid ondermijnt de verzorgingsstaat

In de literatuur worden drie redenen genoemd waarom economische openheid en de verzorgingsstaat niet kunnen samengaan. Ten eerste luidt de voorspelling dat economische openheid leidt tot een “neerwaartse spiraal” (“race to the bottom”) (Bowles en Wagman 1997). Landen die hun belastingniveau hoog proberen te houden dreigen hun internationale concurrentiepositie te verzwakken. Om te voorkomen dat bedrijven en personen wegtrekken uit de landen waar zij veel belasting moeten afdragen, zullen landen hun belastingniveau verlagen. Zodra één land begint met het verlagen van belastingen, volgen andere landen. Als gevolg hiervan ontstaat een proces waarin landen hun belastingniveau steeds verder verlagen waardoor er minder middelen voorhanden zijn voor de financiering van de verzorgingsstaat. Een tweede reden waarom economisch open landen hun belasting zouden verlagen is het tegengaan van belastingvlucht. Belastingvlucht wil zeggen dat bedrijven en individuen wegtrekken uit een land als zij het belastingniveau te hoog vinden en zich vestigen in landen waar zij minder hoeven af te dragen waardoor de belastinginkomsten van landen dalen omdat vooral die bedrijven en personen wegtrekken die het meeste afdragen aangezien zij de sterkste

prikkel daartoe hebben. De derde reden heeft betrekking op de toegenomen invloed van investeerders op het sociale beleid van landen (Scharpf 2000). Doordat overheden minder invloed hebben op de economische situatie in hun land en rekening moeten houden met de belangen van de investeerders, beïnvloedt economische openheid indirect de verzorgingsstaat, bijvoorbeeld omdat investeerders kunnen dreigen met het verplaatsen van de productie naar andere landen.

Hypothese 2: Economische openheid leidt tot een uitbreiding van verzorgingsstaten

De tweede hypothese is vooral ingegeven door onderzoeksresultaten over de feitelijke ontwikkeling van welvaartsstaten. Zo blijkt dat sinds de jaren '80 de uitgaven voor de verzorgingsstaat zijn gestegen terwijl in diezelfde periode ook de economische openheid is toegenomen (Castles 2002; De Beer en Koster 2007). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat publieke uitgaven positief gerelateerd zijn aan economische openheid en dat de landen met een uitgebreide verzorgingsstaat van oudsher gekenmerkt worden door een grote mate van economische openheid (Cameron 1978; Katzenstein 1985; Rodrik 1998). De eerste verklaring voor deze resultaten luidt dat economische openheid tot meer onzekerheid leidt waardoor de inwoners van deze landen meer bescherming nodig hebben. Dit heeft een uitgebreid stelsel van sociale voorzieningen tot gevolg zodat de mensen die geraakt worden door een internationale economische crisis gecompenseerd worden (Brady, Beckfield en Seeleib-Kaiser 2005). Het tweede argument luidt dat investeringen in de verzorgingsstaat de concurrentiepositie van een land verbeteren door een grotere mate van sociale stabiliteit en de mogelijkheid collectieve afspraken te maken die de negatieve gevolgen van economische openheid kunnen tegengaan (Barro 1991).

Hypothese 3: Economische openheid leidt tot convergentie van verzorgingsstaten

Volgens de derde hypothese is de relatie tussen economische openheid en verzorgingsstaten kromlijinig, in de vorm van een omgekeerde U (Hicks 1999). Een toename van economische openheid leidt volgens deze benadering tot een afname van de verzorgingsstaat in landen met een grotere mate van economische openheid terwijl het tot een uitbreiding van de verzorgingsstaat leidt in landen met minder economische openheid. De landen waar in het verleden de economische openheid is toegenomen, heeft een uitbreiding van de verzorgingsstaat plaatsgevonden. Naarmate de economische openheid van deze landen verder toeneemt, wordt het moeilijker de verzorgingsstaat te handhaven en zijn bezuinigingen onvermijdelijk. Voor de relatief gesloten landen is de verwachting dat een toename van de economische openheid leidt tot een uitbreiding van de verzorgingsstaat (Rodrik 1997; Huber en Stephens 2001). Een gevolg van het tegelijkertijd optreden van negatieve en positieve effecten is dat een proces van convergentie van verzorgingsstaten plaatsvindt; verzorgingsstaten gaan in toenemende mate op elkaar lijken naarmate hun economische openheid verder toeneemt.

Hypothese 4: Economische openheid heeft geen invloed op verzorgingsstaten

Of de relatie nu een negatieve, positieve of kromlijnige is, de veronderstelling van elk van de eerste drie opvattingen is dat de verzorgingsstaat gerelateerd is aan economische openheid. Het is ook mogelijk dat er geen relatie is tussen economische openheid en de verzorgingsstaat. Hypothese 4, de nulhypothese van de andere drie hypothesen, omvat de theoretische stromingen die beweren dat de inrichting van de verzorgingsstaat niet is toe te schrijven aan economische openheid maar dat andere factoren zoals de instituties van een land (Gray 1998; Hall en Soskice 2001; Swank 2002), een evenwicht van constitutionele structuur, machtsverdeling tussen instituties en de populariteit van bestaand beleid (Huber en

Stephens 2001; Pierson 1996; 2001), politieke ontwikkelingen (Korpi 2003; Allan en Scruggs 2004) of deïndustrialisatie (Iversen en Crusack 2000).

De vier hypothesen sluiten elkaar gedeeltelijk uit en gedeeltelijk vullen zij elkaar aan.

Hypothese 1 en hypothese 2 sluiten elkaar uit; economische openheid is óf negatief óf positief gerelateerd aan de verzorgingsstaat. Hypothese 3 stelt dat economische openheid zowel tot een uitbreiding als een terugdringing van de verzorgingsstaat kan leiden, afhankelijk van de economische openheid en de omvang van de verzorgingsstaat op een bepaald moment. De vierde hypothese doet geen uitspraak over het directe verband tussen economische openheid en de verzorgingsstaat. Volgens deze opvatting zal een dergelijk verband niet gevonden worden omdat andere factoren, zoals deïndustrialisatie en vergrijzing, sterker gerelateerd zijn aan de verzorgingsstaat of omdat een eventueel effect zal verdwijnen na het toevoegen van factoren als de institutionele setting en politieke situatie aan de analyse.

Het huidige onderzoek probeert de vraag te beantwoorden of economische openheid de verzorgingsstaat bedreigt. Volgens hypothese 1 en hypothese 3 is dit het geval, terwijl hypothese 2 en hypothese 4 stellen dat economische openheid de verzorgingsstaat niet bedreigt, in het eerste geval omdat een positief verband wordt verwacht en in het tweede geval omdat de verwachting is dat economische openheid geen gevolgen heeft voor de verzorgingsstaat.

3. Bevindingen

Method

Uit de voorgaande beschrijving blijkt dat de meningen over de gevolgen van economische openheid voor de verzorgingsstaat verschillen. Geen van de hypothesen is op voorhand af te

doen als onzinnig omdat voor elk steekhoudende argumenten worden gegeven. Om vast te kunnen stellen of economische openheid de verzorgingsstaat bedreigt, is toetsing aan de praktijk vereist. Deze paragraaf beschrijft het empirische onderzoek naar de relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat. In het overzicht zijn alleen die studies meegenomen waarin de effecten van economische openheid zijn onderzocht. De vierde hypothese – economische openheid heeft geen gevolgen voor de verzorgingsstaat – omvat alle studies waarin een andere verklaring voor veranderingen in verzorgingsstaten is onderzocht, waardoor het onmogelijk is al deze studies in het overzicht mee te nemen. De studies waarin de relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat wel is onderzocht maar waaruit blijkt dat deze relatie afwezig is, zijn gegroepeerd onder deze opvatting.

Met dit overzicht is het mogelijk vast te stellen of economische openheid de verzorgingsstaat bedreigt. Als de meeste studies hypothese 1 en hypothese 3 ondersteunen, is er reden aan te nemen dat er sprake is van een bedreiging. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat dan nog wel kan worden tegengeworpen dat deze effecten zullen verdwijnen als andere variabelen aan de analyses zouden worden toegevoegd, zoals op basis van hypothese 4 beweerd wordt. Als blijkt dat de meeste studies in overeenstemming zijn met hypothese 2 en hypothese 4, dan luidt de conclusie dat economische openheid geen bedreiging vormt voor de verzorgingsstaat.

De studies zijn geselecteerd op basis van de volgende criteria. Ten eerste betreft het empirische studies. Ten tweede bevatten de studies een indicator voor welvaartsstaten. En ten derde gaat het om internationale vergelijkingen. Het doorzoeken van elektronische databases leverde 22 studies op die voldoen aan deze criteria (de literatuurverwijzingen naar de afzonderlijke artikelen zijn opgenomen in Bijlage A).

Onderzoekssynthesen kunnen variëren van een puur beschrijvend overzicht waarmee een onderzoeksgebied in kaart wordt gebracht tot een kwantitatieve meta-analyse waarin de resultaten van verschillende studies gecombineerd en geanalyseerd worden (Glass 1976). Het gebruik van meta-analyse vereist dat de operationalisering van begrippen en de statistische benadering van de studies sterk overeenkomen (Hedges en Olkin 1980). Omdat er veel variatie is in de wijze waarop economische openheid en verzorgingsstaten zijn gemeten is een strikte meta-analyse niet mogelijk en is een “vote-counting” benadering gepast. Een dergelijke benadering telt hoeveel studies een statistisch significante ondersteuning bieden voor een van de hypothesen en het aantal studies waaruit geen effect blijkt (Hedges en Olkin 1980). Een beperking van deze aanpak is dat alle studies even zwaar meewegen. Als de kwaliteit van de studies varieert kan hierdoor vertekening ontstaan (Cook e.a. 1992). Voor het vaststellen van de kwaliteit van de studies is de Impact Factor voor 2005 van de tijdschriften waarin zij zijn gepubliceerd gebruikt. Voor 5 van de 22 studies is geen Impact Factor bekend; 4 studies zijn geplaatst in tijdschriften die niet geïndexeerd zijn en 1 studie is verschenen als hoofdstuk in een boek.

Resultaten

De studies zijn gegroepeerd naar de hypothese die zij bevestigen (Tabel 1 tot en met 4). In de tabellen wordt een overzicht gegeven van de kenmerken van de studies; het aantal landen, de periode, de Impact Factor van het tijdschrift, de wijze waarop economische openheid en verzorgingsstaten zijn gemeten en wat de belangrijkste conclusies zijn. Een aantal studies komt vaker voor omdat daarin meerdere indicatoren van economische openheid en verzorgingsstaten zijn onderzocht die verschillende effecten sorteren. Het eerste onderzoek dat is opgenomen in het overzicht is van Bowles en Wagman uit 1997. Dat geeft aan dat het onderzoek naar de gevolgen van economische openheid van betrekkelijk recente datum is.

Waarschijnlijk werden de gevolgen van de toegenomen economische openheid van de jaren '80 en '90 merkbaar en was voldoende informatie voorhanden deze gevolgen te onderzoeken.

Tabel 1 geeft een overzicht van de 6 studies waaruit blijkt dat economische openheid en verzorgingsstaten negatief gerelateerd zijn.

→ TABEL 1 ONGEVEER HIER

Tabel 2 vat de 17 studies samen waarin een positieve relatie tussen economische openheid en verzorgingsstaten is gevonden.

→ TABEL 2 ONGEVEER HIER

De 2 studies waarin convergentie van verzorgingsstaten blijkt plaats te vinden zijn weergegeven in Tabel 3.

→ TABEL 3 ONGEVEER HIER

De 7 studies waaruit blijkt dat economische openheid niet gerelateerd is aan de verzorgingsstaat zijn weergegeven in Tabel 4.

→ TABEL 4 ONGEVEER HIER

Samengevat leveren de tabellen het volgende beeld op. Uit de meeste studies blijkt een positieve relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat, gevolgd door de studies

waarin geen en die waarin een negatieve relatie worden gerapporteerd. Convergentie van verzorgingsstaten wordt het minst vaak gevonden.

Niet alleen de onderzoeksuitkomsten zijn verschillend, dit geldt gedeeltelijk ook voor de gegevens waarop de studies zijn gebaseerd. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de conclusies die getrokken kunnen worden. Er zijn twee nadelen verbonden aan de verschillen tussen de studies: het maakt de onderlinge vergelijkbaarheid van het onderzoek moeilijk en de cumulatie van kennis wordt erdoor geremd. Dit zou minder problematisch zijn als de uitkomsten sterk met elkaar in overeenstemming zijn. In dat geval is het waarschijnlijk dat de afzonderlijke studies als een verdere bevestiging van een eerder gevonden resultaat worden beschouwd, zelfs als de analyses worden uitgevoerd in andere landen, in andere periodes en met andere operationalisering van begrippen. In het onderzoek naar economische openheid en verzorgingsstaten is dit niet het geval. Het is zeer goed mogelijk dat de andere kenmerken van de studies bijdragen aan diversiteit aan onderzoeksuitkomsten.

Verskillende landen

De meeste studies zijn gebaseerd op gegevens over ontwikkelde verzorgingsstaten. Dat brengt met zich mee dat gebruik wordt gemaakt van gegevens over een relatief klein aantal landen (meestal tussen de 14 en 19). Door longitudinale data te analyseren is het mogelijk de onderlinge verschillen tussen deze landen vast te stellen en de vraag te beantwoorden of veranderingen in economische openheid gevolgen hebben voor de verzorgingsstaat. Als het overzicht beperkt zou worden tot deze groep landen heeft dit geen gevolgen voor de resultaten. Binnen de studies van de ontwikkelde verzorgingsstaten bestaat geen overeenstemming over de effecten van economische openheid. Hetzelfde geldt voor de resultaten gebaseerd op andere landen, zoals het onderzoek in Latijns Amerikaanse landen of

de studies waarin zowel ontwikkelde als minder ontwikkelde verzorgingsstaten worden meegenomen. Ondanks dat het aannemelijk is dat de effecten van economische openheid anders zijn in meer ontwikkelde verzorgingsstaten in vergelijking met minder ontwikkelde, geeft het overzicht geen reden aan te nemen dat de onderzoeksuitkomsten het gevolg zijn van de landen die zijn meegenomen in de analyses.

Verschillende periodes

De meeste analyses zijn uitgevoerd voor de periode van begin jaren '70 tot eind jaren '90. In een aantal studies wordt ook de periode voor 1970 meegenomen en in een sommige gevallen zijn meer recente gegevens gebruikt. De lengte van de onderzochte periode varieert enigszins per studie maar het overgrote deel van de analyses omvat een tijdsspanne van 20 tot 30 jaar. Het is goed denkbaar dat de gevolgen van economische openheid anders zullen zijn in de verschillende tijdsvakken omdat deze voornamelijk de afgelopen jaren is toegenomen (De Beer en Koster 2007). Als gevolg daarvan zouden de effecten van economische openheid sterker zichtbaar moeten zijn in de studies die gebaseerd zijn op meer recente gegevens. Het overzicht laat zien dat dit niet het geval is. Zowel het tijdsvak als de lengte van de periode hebben geen invloed op de uitkomsten.

Verschillende kwaliteit van de studies

De meeste studies zijn gepubliceerd in vooraanstaande tijdschriften, afgaande op de Impact Factor ervan; slechts 3 studies zijn geplaatst in tijdschriften met een score lager dan 1. De studies die zijn verschenen in tijdschriften met een Impact Factor onder de 1 zijn verdeeld over de tabellen. Hetzelfde geldt voor de 4 artikelen die geplaatst zijn in tijdschriften zonder Impact Factor en het hoofdstuk uit het boek zijn verdeeld over de 4 tabellen. De kwaliteit van de studies heeft daarmee geen invloed op de uitkomsten.

Verschillende indicatoren voor economische openheid

De economische openheid van een land geeft aan in hoeverre het deel uitmaakt van de wereldmarkt. De overzichten in Tabel 1 tot en met 4 laten zien dat economische openheid op verschillende manieren is gemeten. Veruit de meest gebruikte indicator van economische openheid is *handelsopenheid* gemeten als de som van export en import als deel van het Bruto Binnenlands Product (BBP). In meer dan de helft van de studies wordt het effect van deze indicator of een afgeleide ervan onderzocht. Een andere veelgebruikte indicator is de *mate van liberalisering*, een maat die is ontwikkeld door Quinn (1997). De *omvang van buitenlandse investeringen* is een derde veelgebruikte indicator van economische openheid.

Elk van de indicatoren richt zich op een ander aspect van economische openheid.

Handelsopenheid heeft betrekking op de daadwerkelijke omvang van de handel van een land, liberalisering geeft een indicatie van de (afwezigheid van) handelsbelemmeringen en buitenlandse investeringen hebben betrekking op internationaal opererende bedrijven. Het is mogelijk dat elk van deze vormen van economische openheid de verzorgingsstaat op hun eigen manier beïnvloedt. Opvallend genoeg wordt hieraan in de literatuur praktisch geen aandacht besteed en worden handelsopenheid, handelsbelemmeringen en buitenlandse investeringen opgevat als uitwisselbare indicatoren van het overkoepelende begrip economische openheid. De studie van Brady, Beckfield en Seelieb-Kaiser (2005) is wat dat betreft illustratief omdat zij hebben geprobeerd zoveel mogelijk indicatoren voor economische openheid in hun onderzoek te betrekken. Overigens blijkt het in ogenschouw nemen van de effecten die de afzonderlijke indicatoren van economische openheid hebben, niets extra's op te leveren voor de onderzoeksresultaten. Met andere woorden, van

handelsopenheid gaat niet meer of minder invloed uit dan van handelsbelemmeringen of buitenlandse investeringen.

Verschillende indicatoren voor verzorgingsstaten

Verzorgingsstaten kunnen op verschillende manier worden gemeten. In het onderzoek naar economische openheid wordt dat meestal op een van de volgende manieren gedaan. De eerste is gebaseerd op de uitgavenkant van de verzorgingsstaat. De meest voorkomende indicator is in dat geval de overheidsuitgaven als deel van het BBP, al dan niet uitgesplitst naar verschillende terreinen zoals onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid en bijstand. De tweede aanpak richt zich op de inkomstenkant van de verzorgingsstaat. Hierbij is de achterliggende gedachte dat de verzorgingsstaat niet te handhaven is als de inkomsten wegvallen. De inkomstenkant van de verzorgingsstaat wordt over het algemeen gemeten met diverse vormen van belasting.

Beide benaderingen hebben grote voordelen. Het onderzoek naar de effecten van economische en andere vormen van openheid is gebaat bij indicatoren die vergelijkingen tussen landen mogelijk maken en waarmee veranderingen gemeten kunnen worden. Het gebruik van overheidsuitgaven en belastingen zijn daarvoor bij uitstek geschikt. Dat de indicatoren onderling vergelijkbaar zijn heeft ermee te maken dat zij zeer algemeen van aard zijn. Dit is tegelijkertijd ook de zwakte van de indicatoren, om twee redenen. Ten eerste gaat het bij dit type onderzoek om geaggregeerde data, waardoor het niet mogelijk is te kijken of er binnen de uitgaven verschuivingen hebben plaatsgevonden. Dergelijke verschuivingen kunnen van belang zijn als zij gevolgen hebben voor specifieke groepen begunstigden. Een tweede probleem is dat de financiële indicatoren geen indruk geven van de aard van de voorzieningen en de getroffen maatregelen. Op die manier is het bijvoorbeeld niet mogelijk te

onderzoeken of het beleid genereuzer of restrictiever is geworden, wat in de discussie over verzorgingsstaten een centraal punt is. De afgelopen jaren zijn pogingen ondernomen tegemoet te komen aan deze beperkingen van financiële maten voor de verzorgingsstaat. Een voorbeeld hiervan is de mate van decommodificatie – waarmee wordt aangegeven in hoeverre mensen onafhankelijk zijn van de markt voor het verkrijgen van een inkomen (Esping-Andersen 1990) – die in een van de studies wordt gebruikt. De wijze waarop de verzorgingsstaat wordt gemeten, heeft geen invloed op de resultaten. De verschillende maten voor de verzorgingsstaat zijn gelijk verdeeld over de vier tabellen.

Het overzicht van de studies leidt tot de volgende conclusies. Ten eerste is het onderzoek naar de relatie tussen economische openheid en de verzorgingsstaat van recente datum, pas eind jaren '90 heeft dit onderzoek zich echt ontwikkeld. Ten tweede laat het overzicht zien dat de uitkomsten van het onderzoek op dit gebied elkaar tegenspreken, maar dat in de meeste gevallen worden gevonden dat economische openheid positief is gerelateerd aan de verzorgingsstaat. Uit driekwart van de studies blijkt dat economische openheid de verzorgingsstaat niet bedreigt.

4. Conclusies

De synthese van het empirisch onderzoek naar de gevolgen van economische openheid voor de verzorgingsstaat leidt tot de conclusie dat economische openheid de verzorgingsstaat niet bedreigt. Uit de meeste studies blijkt dat economische openheid en de verzorgingsstaat positief gerelateerd zijn, gevolgd door studies waarin geen effect wordt gevonden. De conclusie dat economische openheid tot een uitbreiding van de verzorgingsstaat leidt is op basis van dit onderzoek overigens niet gerechtvaardigd. Het is goed mogelijk dat de positieve effecten van economische openheid verdwijnen als andere landenkenmerken worden

toegevoegd. De aanbeveling voor toekomstig onderzoek is dan ook dat in studies naar de gevolgen van economische openheid voor de verzorgingsstaat meer aandacht wordt besteed aan de specifieke kenmerken van landen dan nu het geval is.

Het overzicht van de studies en de constatering dat economische openheid de verzorgingsstaat niet bedreigt roept de vraag op hoe het dan toch mogelijk is dat in het politieke debat vaak wordt gesteld dat economische openheid ingrepen in de verzorgingsstaat noodzakelijk maakt. Naar het antwoord hierop is het gissen maar enige reflectie is wel mogelijk. Het is goed mogelijk dat dit ermee te maken heeft dat economische openheid niet alleen een anonieme economische ontwikkeling is, maar ook een ideologische component heeft waarmee politici bepaalde ingrepen in de verzorgingsstaat verdedigen (Palier en Sykes 2001; Piven 2001). Zoals Piven (2001) stelt zijn ingrepen in de verzorgingsstaat het belangrijkste symbool van een bredere ideologische campagne en stuit dit op weinig verzet: keer op keer krijgen mensen te horen dat de verzorgingsstaat schadelijk is voor de maatschappij en dat in deze tijd overheden machteloos staan tegenover marktontwikkelingen en zich daarom zoveel mogelijk moeten terugtrekken. In Amerika lijkt deze ideologie aan te sluiten bij diepgewortelde culturele gevoelens en de belangen van economische en politieke actoren en ook in Europa is deze ideologie het politieke debat gaan overheersen (Simmons, Dobbin en Garrett 2006). De economische recessie van de jaren '90 versterkte de mening dat de verzorgingsstaat geen problemen kon oplossen maar ze eerder zelf veroorzaakte (Genschel 2004). Of dit ideologische proces daadwerkelijk ten grondslag ligt aan het huidige politieke denken over economische openheid en verzorgingsstaten vereist een aanvullende studie. Daarbij is het ook van belang te onderzoeken in hoeverre politieke opvattingen de steun voor de verzorgingsstaat beïnvloeden. Deze steun is nodig voor het instandhouden van de verzorgingsstaat omdat het financieren van het formele stelsel van solidariteit vraagt om een

bijdrage van de bevolking. Nu blijkt wel dat in Nederland brede steun is voor de verzorgingsstaat (Becker 2005), maar als mensen over een langere periode te horen krijgen dat niet valt te ontkomen aan drastische ingrepen in de verzorgingsstaat door de dreiging van economische openheid, kan deze gedachte aanslaan onder het publiek waardoor deze steun waarschijnlijk zal afnemen.

De uitkomsten van dit artikel laten zien dat de gedachte dat er een spanning bestaat tussen economische openheid en de verzorgingsstaat niet gerechtvaardigd is op basis van het empirische onderzoek. De visie van het vorige kabinet-Balkenende, zoals die is verwoord door Velthuis (2004) in de inleiding van dit artikel, wordt dan ook niet ondersteund. Naar aanleiding van het in dit artikel besproken onderzoek luidt de aanbeveling voor het huidige kabinet dat het zich beter kan richten op ontwikkelingen die wel een bedreiging vormen voor de verzorgingsstaat.

Literatuur

- Allan, J.B. en L. Scruggs, 2004, 'Political partisanship and welfare state reform in advanced industrial societies'. *American Journal of Political Science*, 48: 496-512.
- Barro, R.J., 1991, 'Economic growth in a cross section of countries'. *The Quarterly Journal of Economics*, 106: 407-443.
- Becker, J., 2005, *De steun voor de verzorgingsstaat in de publieke opinie, 1970-2002: Een analyse van trends in meningen*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Beer, P. de en F. Koster, 2007, *Voor elkaar of uit elkaar? Individualisering, globalisering en solidariteit*, Amsterdam: Aksant.
- Bowles, P. en B. Wagman, 1997, 'Globalization and the welfare state: Four hypotheses and some empirical evidence'. *Eastern Economic Journal*, 23: 317-336.
- Brady, D., J. Beckfield en M. Seeleib-Kaiser, 2005, 'Economic globalization and the welfare state in affluent democracies, 1975-2001'. *American Sociological Review*, 70: 921-948.
- Cameron, D.R., 1978, 'The expansion of the public economy: a comparative analysis'. *American Political Science Review*, 72: 1243-1261.
- Castles, F.G., 2002, 'The future of the welfare state: Crisis myths and crisis realities'. *The Journal of Health Services*, 32: 255-277.
- Cook, T.D., H. Cooper, D.S. Cordray, H. Hartmann, R.J. Light, T.A. Louis en F. Mosteller, 1992, *Meta-analysis for explanation*, New York: Russell Sage Foundation.
- Esping-Andersen, G., 1990, *The three worlds of welfare capitalism*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Genschel, P., 2004, 'Globalization and the welfare state: a retrospective'. *Journal of European Public Policy*, 11: 613-636.
- Glass, G.V., 1976, 'Primary, secondary and meta-analysis of research'. *Educational Researcher*, 5: 3-8.

- Gray, J., 1998, *False dawn*, New York: The New York Press.
- Hall, P.A. en D. Soskice, 2001, *Varieties of capitalism: the institutional foundations of comparative advantage*, New York: Oxford University Press.
- Hedges, L.V. en I. Olkin, 1980, 'Vote-counting methods in research synthesis'. *Psychological Bulletin*, 88: 359-369.
- Hicks, A., 1999, *Social democracy and welfare capitalism*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Huber, E. en J.D. Stephens, 2001, *Development and crises of the welfare state: Parties and policies in global markets*, Chicago: University of Chicago Press.
- Iversen, T. en T.R. Crusack, 2000, 'The causes of welfare state expansion: deindustrialization or globalization?'. *World Politics*, 52: 313-349.
- Katzenstein, P., 1985, *Small states in world markets*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Korpi, W., 2003, 'Welfare state regress in Western Europe: politics, institutions, globalization, and Europeanization'. *Annual Review of Sociology*, 29: 589-609.
- Mendoza, E., A. Razin en L. Tesar, 1994, Effective tax rates in macroeconomics: cross-country estimates of tax rates on factor income and consumption, *Journal of Monetary Economics*, 34: 297-323.
- Morley, S., R. Machado en S. Pettinato, 1999, *Indexes of structural reform in Latin America*, Santiago, Chile: ECLAC Economic Development Division.
- Palier, B. en R. Sykes, 2001, 'Challenges and change: issues and perspectives in the analysis of globalization and the European welfare states'. In: R.S. Sykes, B. Palier, en P. Prior (red.), *Globalization and European welfare states: challenges and changes*, London: Palgrave, 1-16.
- Pierson, P., 1996, 'The new politics of the welfare state'. *World Politics*, 48: 143-179.
- Pierson, P., 2001, *The new politics of the welfare state*, New York: Oxford University Press.

- Piven, F.F., 2001, 'Globalization, American politics, and welfare policy'. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 577: 26-37.
- Quinn, D., 1997, 'The correlates of change in international financial regulation'. *The American Political Science Review*, 91: 531-551.
- Rodrik, D., 1997, *Has globalization gone too far?*, Washington, DC: Institute for International Economics.
- Rodrik, D., 1998, 'Why do more open economies have larger governments?'. *Journal of Political Economy*, 106: 997-1032.
- Scharpf, F.W., 2000, 'The viability of advanced welfare states in the international economy: vulnerabilities and options'. *Journal of European Public Policy*, 7: 190-228.
- Simmons, B.A., F. Dobbin, en G. Garrett, 2006, 'Introduction: the international diffusion of liberalism'. *International Organization*, 60: 781-810.
- Swank, D., 2002, *Global capital, political institutions, and policy change in developed welfare states*, New York: Cambridge University Press.
- Velthuis, O., 2004, 'Hoezo onbetaalbaar?', *De Volkskrant* 23 oktober: 13.

Bijlage A: Artikelen

- Adserà, A. en C. Boix, 2002, 'Trade, democracy, and the size of the public sector: The political underpinnings of openness'. *International Organization*, 56: 229-262.
- Alesina, A. en R. Wacziarg, 1998, 'Openness, country size and government'. *Journal of Public Economics*, 69: 305-321.
- Avelino, G., D.S. Brown en W. Hunter, 2005, 'The effects of capital mobility, trade openness, and democracy on social spending in Latin America, 1980-1999'. *American Journal of Political Science*, 49: 625-641.
- Bowles, P. en B. Wagman, 1997, 'Globalization and the welfare state: Four hypotheses and some empirical evidence'. *Eastern Economic Journal*, 23: 317-336.
- Brady, D., J. Beckfield en M. Seeleib-Kaiser, 2005, 'Economic globalization and the welfare state in affluent democracies, 1975-2001'. *American Sociological Review*, 70: 921-948.
- Bretschger, L. en F. Hettich, 2001, 'Globalisation, capital mobility and tax competition: Theory and evidence for OECD countries'. *European Journal of Political Economy*, 18: 695-716.
- Burgoon, B., 2001, 'Globalization and welfare compensation: Disentangling the ties that bind'. *International Organization*, 55: 509-551.
- Carroll, E., 2002, 'The impacts and non-impacts of globalization on social policy: Social insurance quality, institutions, trade exposure and deregulation in 18 OECD nations, 1965- 1995'. In: R. Sigg en C. Behrendt (red.), *Social security in the global village*, New Brunswick: Transaction Publishers, 117-139.
- De Grauwe, P. en M. Polan, 2005, 'Globalization and social spending'. *Pacific Economic Review*, 10: 105-123.
- Dreher, A., 2006, 'The influence of globalization on taxes and social policy: an empirical analysis for OECD countries'. *European Journal of Political Economy*, 22: 179-201.

- Gizelis, T.I., 2005, 'Globalization, integration, and the European welfare state'. *International Interactions*, 31: 139-162.
- Hicks, A. en C. Zorn, 2005, 'Economic globalization, the macro economy, and reversals of welfare expansion in affluent democracies, 1978-94'. *International Organization*, 59: 631-662.
- Islam, M.Q., 2004, 'The long run relationship between openness and government size: Evidence from bounds test'. *Applied Economics*, 36: 995-1000.
- Kaufman, R.R. en A. Segura-Ubiergo, 2001, 'Globalization, domestic politics, and social spending in Latin America: A time-series cross-section analysis, 1973-97'. *World Politics*, 53: 553-587.
- Kite, C., 2002, 'The globalized, generous welfare state: Possibility or oxymoron?'. *European Journal of Political Research*, 41: 307-343.
- Montanari, I., 2001, 'Modernization, globalization and the welfare state: a comparative analysis of old and new convergence of social insurance since 1930'. *British Journal of Sociology*, 52: 469-494.
- Navarro, V., J. Schmitt en J. Astudillo, 2004, 'Is globalisation undermining the welfare state?'. *Cambridge Journal of Economics*, 28: 133-152.
- Körpi, W. en J. Palme, 2003, 'New politics and class politics in the context of austerity and globalization: Welfare state regress in 18 countries, 1975-1995'. *American Political Science Review*, 97: 425-446.
- Rodrik, D., 1998, 'Why do more open economies have bigger governments?'. *The Journal of Political Economy*, 106: 997-1032.
- Rudra, N. en S. Haggard, 2005, 'Globalization, democracy, and effective welfare spending in the developing world'. *Comparative Political Studies*, 38: 1015-1049.

Swank, D., 1998, 'Funding the welfare state: Globalization and the taxation of business in advanced market economies'. *Political Studies*, 46: 671-692.

Swank, D. en S. Steinmo, 2002, 'The new political economy of taxation in advanced capitalist democracies'. *American Journal of Political Science*, 46: 642-655.

TABEL 1
Studies die Hypothese 1 bevestigen

Studie	Aantal landen	Periode	Impact factor	Economische openheid	Verzorgingsstaat	Conclusies
Bowles & Wagman (1997)	8	Begin '70-eind '80	Geen	Niet gemeten (a)	Uitgaven aan onderwijs, gezondheidszorg en sociale zekerheid/bijstand	Economische openheid beperkt mogelijkheden verzorgingsstaat.
Burgoon (2001)	18	1961-1994 en 1980-1994	2.060	Handelsopenheid (import + export / BBP), import uit lagelonenlanden, buitenlandse investeringen als % van BBP, en grensoverschrijdende kapitaalstromen als % van BBP	Totale overheidsuitgaven (% van BBP), overheidsconsumptie (inclusief uitgaven voor onderwijs en gezondheidszorg) en sociale zekerheidsuitgaven	Handelsopenheid is negatief gerelateerd aan totale overheidsuitgaven.
Kaufman & Segura-Ubierno (2001)	14 (Latijns Amerika)	1973-1997	1.305	Handelsopenheid (import + export / BBP) en liberalisering van het kapitaalverkeer (Morley, Machado & Pettinato, 1999)	Publieke uitgaven voor sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs, gemeten met per capita dollar in 1995, als % van BBP en als deel van totale overheidsuitgaven (zonder rente en schulden)	Economische openheid is negatief gerelateerd aan verzorgingsstaten.
Bretschger & Hettich (2001)	14	1967-1996	Geen	Handelsopenheid (import + export / BBP) en liberaliseringsindex (Quinn, 1997)	Belasting op kapitaal, arbeid en consumptie (gebaseerd op Mendoza, Razin & Tesar, 1994) en sociale zekerheidsuitgaven	Economische openheid is negatief gerelateerd aan belastingen op kapitaal.
Swank & Steinmo (2002)	14	1981-1995	1.845	Handelsopenheid (import + export / BBP) en liberaliseringsindex (Quinn, 1997)	Belasting op kapitaal, arbeid en consumptie (gebaseerd op Mendoza, Razin & Tesar, 1994)	Economische openheid is negatief gerelateerd aan belastingen op kapitaal, maar er vindt geen "race to the bottom" plaats.
Rudra & Haggard (2005)	57 (minder ontwikkelde landen)	1975-1997	1.220	Handelsopenheid en kapitaalstromen als deel van BNP	Overheidsuitgaven voor sociale zekerheid, onderwijs en gezondheidszorg als deel van totale overheidsuitgaven (Kaufman & Segura-Ubierno, 2001)	Handelsopenheid is negatief gerelateerd aan onderwijsuitgaven.

(a) "Niet gemeten" wil zeggen dat geen afzonderlijke maat voor economische openheid is opgenomen maar dat verondersteld wordt dat sprake is van toegenomen economische openheid gedurende een bepaalde periode.

(b) De aanname is dat kleine landen een grotere economische openheid hebben dan grote landen.

TABEL 2
Studies die Hypothese 2 bevestigen

Studie	Aantal landen	Periode	Impact factor	Economische openheid	Verzorgingsstaat	Conclusies
Alesina & Wacziarg (1998)	133	1980-1984	1.096	Handelsopenheid (import + export / BBP)	Overheidsconsumptie (% van BBP)	Economische openheid is positief gerelateerd aan overheidsconsumptie
Rodrik (1998)	19-125 (verschillen de samples)	1960-1992 (verschillende perioden)	2.245	Handelsopenheid (import + export / BBP)	Overheidsuitgaven voor verschillende functionele gebieden (onderwijs, gezondheidszorg en sociale zekerheid en bijstand)	Economische openheid is positief gerelateerd aan overheidsuitgaven
Swank (1998)	17	1966-1993	0.575	Liberalisering financieel verkeer, liberalisering kapitaalmarkten en totale in- en uitgaand kapitaalverkeer	Winstbelasting en sociale premies en loonbelasting	Economische openheid is gerelateerd aan een iets hoger belastingniveau
Burgoon (2001)	18	1961-1994 en 1980-1994	2.060	Handelsopenheid (import + export / BBP), import uit lagelonenlanden, buitenlandse investeringen als % van BBP, en grensoverschrijdende kapitaalstromen als % of BNP	Totale overheidsuitgaven (% van BBP), overheidsconsumptie (inclusief uitgaven voor onderwijs en gezondheidszorg) en sociale zekerheidsuitgaven	Import uit lagelonenlanden, buitenlandse investeringen en grensoverschrijdende kapitaalstromen hebben positief effect op uitgaven voor onderwijs
Kaufman & Segura-Ubierno (2001)	14 (Latijns Amerika)	1973-1997	1.305	Handelsopenheid (import + export / BBP) en liberalisering van het kapitaalverkeer (Morley, Machado & Pettinato, 1999)	Publieke uitgaven voor sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs, gemeten met per capita dollar in 1995, als % van BBP en als deel van totale overheidsuitgaven (zonder rente en schulden)	Economische openheid is positief gerelateerd aan verzorgingsstaten
Bretschger & Hettich (2001)	14	1967-1996	Geen	Handelsopenheid (import + export / BBP) en liberaliseringsindex (Quinn, 1997)	Belasting op kapitaal, arbeid en consumptie (gebaseerd op Mendoza, Razin & Tesar, 1994) en sociale zekerheidsuitgaven	Economische openheid is positief gerelateerd aan belastingen op arbeid en aan sociale zekerheidsuitgaven
Adserà & Boix (2002)	65	1950-1990	2.060	Handelsopenheid (import + export / BBP)	Overheidsinkomsten (% van BBP)	Economische openheid is geen beperking voor publieke uitgaven.
Kite (2002)	14	1973-1989 & the 1990s	1.783	Handelsopenheid en liberaliseringsindex (Quinn, 1997), samengenomen tot 1 indicator van drie categorieën (laag, middel, hoog)	Overheidsuitgaven (sociale zekerheid / BBP en overheidsconsumptie / BBP)	Landen met een grote openheid en een uitgebreide verzorgingsstaat presteren net zo goed als andere landen
Körpi & Palme (2003)	18 (waarvan 13 Europese)	1975-1995	3.233	Handelsopenheid	Verlaging uitkeringsniveaus	Economische openheid verlaagt de kans op bezuinigingen
Navarro, Schmitt &	19	1946-1980 (preglobalisering)	0.772	Niet gemeten (a)	Publieke sociale uitgaven als % van BBP,	Verzorgingsstaten zijn verder uitgebreid in de globaliseringsperiode

Astudillo (2004)		& 1980-2000 (globalisering)			overheidswerkgelegenheid als percentage van totale werkgelegenheid, belastinginkomsten als % van BBP, omzetbelasting als deel van totale belastingopbrengst, sociale premies en loonbelasting als deel van totale belastingsom, inkomstenbelasting als deel van totale belastinginkomsten	De tijd tot een bezuiniging	Economische openheid leidt tot compensatie en niet tot competitie
Hicks & Zorn (2005)	18	1978-1994	2.060	Handelsopenheid, uitgaande directe buitenlandse uitgaven en financiële liberalisering (Quinn, 1997)	Handelsopenheid en buitenlandse investeringen	Sociale uitgaven	Handelsopenheid is positief gerelateerd aan sociale uitgaven
Rudra & Haggard (2005)	57 (minder ontwikkelde landen)	1975-1997	1.220	Handelsopenheid en kapitaalstromen als deel van BNP	Handelsopenheid en kapitaalstromen als deel van BNP	Overheidsuitgaven voor sociale zekerheid, onderwijs en gezondheidszorg als deel van totale overheidsuitgaven (Kaufman & Segura-Ubiergo, 2001)	Handelsopenheid is positief gerelateerd aan uitgaven voor sociale zekerheid en gezondheidszorg
Avelino, Brown & Hunter (2005)	19 (Latijns Amerika)	1980-1999	1.845	Financiële openheid (Quinn, 1997) en handelsopenheid	Financiële openheid (Quinn, 1997) en handelsopenheid	Uitgaven voor onderwijs, gezondheidszorg en sociale zekerheid als deel van BBP	Handelsopenheid in PPP is positief gerelateerd aan uitgaven voor onderwijs en sociale zekerheid
De Grauwe & Polan (2005)	20	1990-2000	Geen	Economische openheid als import + export als deel van BBP	Economische openheid als import + export als deel van BBP	Uitgaven voor sociale zekerheid als deel van BBP	Landen die veel uitgeven aan sociale zekerheid zijn hebben een grote concurrentiekracht
Brady, Beckfield & Seeleib-Kaiser (2005)	17	1975-2001	2.933	Totale direct buitenlandse uitgaven, investeringsopenheid, handelsopenheid, kapitaalliberalisering (Quinn, 1997), liberalisering lopende rekeningen (Quinn, 1997), uitgaand FDI, uitgaande portfolio investeringen, import uit minder ontwikkelde landen en netto migratie	Totale direct buitenlandse uitgaven, investeringsopenheid, handelsopenheid, kapitaalliberalisering (Quinn, 1997), liberalisering lopende rekeningen (Quinn, 1997), uitgaand FDI, uitgaande portfolio investeringen, import uit minder ontwikkelde landen en netto migratie	Decommodificatie (Allan & Scruggs, 2004), sociale uitgaven als deel van BBP en sociale uitkeringen als deel van BBP	Enige ondersteuning voor toename verzorgingsstaten door economische openheid
Dreher (2006)	30	1970-2000	Geen	Economische openheid	Economische openheid	Sociale zekerheidsuitgaven en belasting op arbeid, consumptie en kapitaal	Economische openheid is positief gerelateerd aan belasting op kapitaal

(a) "Niet gemeten" wil zeggen dat geen afzonderlijke maat voor economische openheid is opgenomen maar dat verondersteld wordt dat sprake is van toegenomen economische openheid gedurende een bepaalde periode.

(b) De aanname is dat kleine landen een grotere economische openheid hebben dan grote landen.

TABEL 3
Studies die Hypothese 3 bevestigen

Studie	Aantal landen	Periode	Impact factor	Economische openheid	Verzorgingsstaat	Conclusies
Montanari (2001)	18	1930-1990	1.490	Grote versus kleine landen (b)	Dekking van pensioenen, ziekte, ongevallen op het werk en werkloosheid, overheids- en werkgeversbijdragen aan pensioenen, ziekte en werkloosheid	Enige ondersteuning voor convergentie maar andere verklaringen worden niet uitgesloten
Brady, Beckfield & Seeleib-Kaiser (2005)	17	1975-2001	2.933	Totale direct buitenlandse uitgaven, investeringsopenheid, handelsopenheid, kapitaalliberalisering (Quinn, 1997), liberalisering lopende rekeningen (Quinn, 1997), uitgaand FDI, uitgaande portfolio investeringen, import uit minder ontwikkelde landen en netto migratie	Decommodificatie (Allan & Scruggs, 2004), sociale uitgaven als deel van BBP en sociale uitkeringen als deel van BBP	Enige ondersteuning voor convergentie

(a) "Niet gemeten" wil zeggen dat geen afzonderlijke maat voor economische openheid is opgenomen maar dat verondersteld wordt dat sprake is van toegenomen economische openheid gedurende een bepaalde periode.

(b) De aanname is dat kleine landen een grotere economische openheid hebben dan grote landen.

TABEL 4
Studies die Hypothese 4 bevestigen

Studie	Aantal landen	Periode	Impact factor	Economische openheid	Verzorgingsstaat	Conclusies
Burgoon (2001)	18	1961-1994 en 1980-1994	2.060	Handelsopenheid (import + export / BBP), import uit lagelonenlanden, buitenlandse investeringen als % van BBP, en grensoverschrijdende kapitaalstromen als % of BNP	Totale overheidsuitgaven (% van BBP), overheidsconsumptie (inclusief uitgaven voor onderwijs en gezondheidszorg) en sociale zekerheidsuitgaven	Handelsopenheid is niet gerelateerd aan overheidsconsumptie, import uit lagelonenlanden, buitenlandse investeringen en grensoverschrijdende kapitaalstromen hebben geen effect op overheidsuitgaven en overheidsconsumptie
Carroll (2002)	18	1965-1995	Geen	Mate van regulering van financiële markten	Dekking en vervangingsgraad van werkloosheidsuitkeringen	Economische openheid is niet gerelateerd aan werkloosheidsuitkeringen
Körpi & Palme (2003)	18 (waarvan 13 Europese)	1975-1995	3.233	Handelsopenheid	Verlaging uitkeringsniveaus	De relatie tussen economische openheid en bezuinigingen valt weg als de analyses beperkt worden tot de Europese landen
Islam (2004)	6	1929-1997	0.303	Handelsopenheid (import + export / BBP)	Overheidsuitgaven als % van BBP	Openheid leidt niet tot meer overheidsuitgaven
Gizelis (2005)	14	1983-1988	0.567	Handelsopenheid en buitenlandse investeringen	Sociale uitgaven	Geen relatie tussen buitenlandse investeringen en sociale uitgaven.
Rudra & Haggard (2005)	57 (minder ontwikkeld e landen)	1975-1997	1.220	Handelsopenheid en kapitaalstromen als deel van BNP	Overheidsuitgaven voor sociale zekerheid, onderwijs en gezondheidszorg als deel van totale overheidsuitgaven (Kaufman & Segura-Ubiergo, 2001)	Kapitaalstromen zij niet gerelateerd aan verzorgingsstaten
Avelino, Brown & Hunter (2005)	19 (Latijns Amerika)	1980-1999	1.845	Financiële openheid (Quinn, 1997) en handelsopenheid	Uitgaven voor onderwijs, gezondheidszorg en sociale zekerheid als deel van BBP	Financiële openheid is niet gerelateerd aan verzorgingsstaten

(a) "Niet gemeten" wil zeggen dat geen afzonderlijke maat voor economische openheid is opgenomen maar dat verondersteld wordt dat sprake is van toegenomen economische openheid gedurende een bepaalde periode.

(b) De aanname is dat kleine landen een grotere economische openheid hebben dan grote landen.